

5. HAFTA

TUR182

TÜRK DİLİ II

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Konu Başlıkları

1. Cümle Bilgisi

1. Cümle Çeşitleri

1. Yapısına Göre Cümleler

1. Basit Cümle

2. Birleşik Cümle

1. Şartlı Birleşik Cümle

2. İç içe Birleşik Cümle

3. Bağlı Cümleler

1. “Ki” li Bağlı Cümleler

2. Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı

Cümleler

4. Sıralı Cümle

1. Bağımlı Sıralı Cümle

2. Bağımsız Sıralı Cümle

2. Anlamlarına Göre Cümleler

1. Olumlu Cümle

2. Olumsuz Cümle

3. Soru Cümlesi

Temel Kavramlar

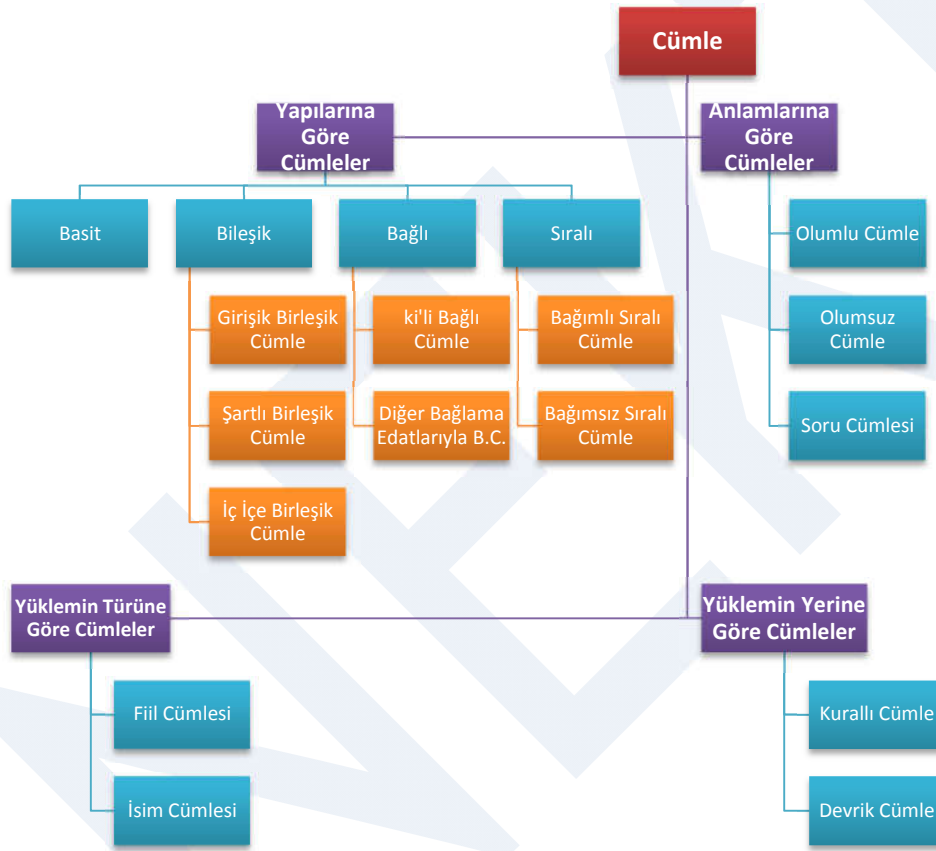
Bu bölümde; bir cümlenin kaç kategoride incelendiği ve bunların neler olduğu konularına değinilecektir.

Cümle Bilgisi

Bir duygu, düşünce, olay, durum, hareket, fikir veya bir dileği tam bir yargı halinde bildiren kelime ya da kelime gruplarına cümle denir. Bir cümle tam bir yargı bildirmek zorundadır.

Cümle Çeşitleri

Cümleler anlam ve yapılarına, yüklem türü ve yerine göre sınıflandırılırlar:

Şekil 1. Cümle Çeşitleri

Yapısına Göre Cümleler

Yapılarına göre basit, birleşik, bağlı ve sıralı cümleler olmak üzere dört cümle çeşidi vardır.

Basit Cümle

İçerisinde tek yargı, tek fiil, dolayısıyla isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümledir. Başka bir cümleye bağlanmaz, yani bağımsız bir cümledir. Tamamladığı ya da onu tamamlayan bir cümlecik yoktur.

Ör: Halit Ziya Uşaklıgil, Türk edebiyatının en büyük romancılarındandır. (Basit cümle)

Ör: Bahçenin ana kapısından, üstü başı perişan, zavallı bir adam, elinde eski, yırtık bir torbayla içeriye girdi. (Basit cümle)

*Bazı dil bilimcilere göre içerisinde yüklem dışındaki isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil bulunan cümleler de basit cümledir; bu kelimeler ve kelime grupları yargı bildirmezler.

Birleşik Cümle

İçinde birden fazla yüklemi olan, dolayısıyla birden fazla yargı taşıyan cümlelerdir. Birleşik cümle, bir ana cümle ve cümlelerin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleyle kurulur.

Temel cümleyle yan cümlelerin bir araya geliş şekillerine göre birleşik cümleler çeşitlere ayrılır:

Girişik Birleşik Cümle

İçinde fiilimsi (isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil) bulunan cümlelere denir. Fiilimsinin yer aldığı bölüme yan cümle, asıl yüklem bulduğu bölüme de temel cümle denir. Bir cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar yan cümle var demektir.

Ör: Seni görüncü mutlu oluyorum.

Ör: Dünya renklerine yeniden bürünürken onlar gitgide kararıyorlardı.

Ör: Sözcükler insanı anlamaya ve anlatmaya yetmez çoğu zaman.

Ör: Dışardan gelen gürültüler cabasıydı.

Şartlı Birleşik Cümle

Şart ekiyle kurulmuş bir şart cümlesiyle ondan sonra gelen temel cümlelerin meydana getirdiği yapıdır. Şart cümlesi tek başına yargı, bitmiş bir hüküm bildirmez. Temel cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamlar ve genellikle zarf tümlecisi görevindedir.

Şart eki olan cümlede fiilimsi bulunsa da cümle girişik birleşik değil, şartlı birleşik kabul edilir.

Ör: Toprağa bakarsam dua alırım.

Ör: Artık demir alma günü gelmişse zamandan

Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.

Ör: Cihanın yurdu hep çığnense, çığnenmez senin yurdun.

İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümlenin, başka bir cümle içinde yer aldığı cümlelere iç içe birleşik cümle denir. Bu yapıda ana cümlenin yüklemi genellikle “**de-, san-, zannet-, bil-, gör-, görün-, farz et-, düşün-**” fiillerinin çekimli şeklidir. Ana cümlenin sonda bulunduğu bu sıralanış Türkçe cümle yapısına uygundur.

Ör: Şark için "Ölümün sırrına sahiptir." derler.

Ör: Kiraz: "Dut yetismese, beni yiyenin boynunu sapıma döndürürüm." demiş.
Adam, "Kartınız geçerli değil." demez mi?

Bağlı Cümle

Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur. Bu cümleler “**ki**” veya diğer bağlama edatlarıyla kurulmak üzere iki tipte karşımıza çıkarlar.

“Ki” li Bağlı Cümleler

Farsça “**ki**” bağlama edatıyla bağlanmış cümlelerdir. Bu cümlelerin her biri, tek başına yargı bildiren müstakil bir cümledir. Bu yapıda genellikle ana cümle başta, yardımcı cümle sonda bulunduğu için bu sıralanış Türkçe cümle yapısına aykırıdır.

Ör: Öyle bir bağırdım **ki** sesimden ben bile ürktüm.

Ör: Şimdi çalışıyor olmalılar **ki** hiç sesleri çıkmıyor.

Ör: Gönlüm isterdi ki mazini dirilten sanat
Sana tarihini her lahza hayal ettirsin

Ör: Ne büyüsun ki
Kanın kurtarıyor tevhidi.

“**ki**” li bağlı cümlelerde, ana cümlenin bazen düştüğü görülür, bu tarz yapılarda cümle okuyanın zihninde tamamlanır.

Ör: Hava o kadar soğuk ki (çok üşüdüm).

Diğer Bağlaçlarla Kurulan Bağlı Cümleler

Birden fazla cümlenin “**ve, veya, fakat, da, ama, lâkin, meğer, halbuki**” v.b. bağlaçlarla birbirine bağlandığı cümleler topluluğudur. Her biri müstakil bir cümle olan bu cümleler arasındaki anlam ilişkisi, bağlaçlarla sağlanıp pekiştirilmektedir. Bu

cümlelerin bazılarında yüklem ve şahıs ekinin aynı, bazılarında ise farklı olduğu görülür. Unsurlarından bir veya birkaçının ortak olduğu bağlı cümleler de bulunmaktadır.

Ör: Çocukluk günlerini hatırladı ve gözlerinde iki damla yaş belirdi.

Ör: Bu ev güzel, temiz, her şeyi yerinde bir ev ama Şinasi Bey'in istediği ev değil.

Sıralı Cümle

Tek başına yargı bildiren birden fazla bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen cümleler topluluğudur. Sıralı cümleler iki veya daha fazla cümleyle kurulur. Cümleler birbirinden virgül veya noktalı virgülle ayrılırlar. İki tip sıralı cümle vardır:

Bağımlı Sıralı Cümle

Aralarında bir veya birden fazla ortak ögenin bulunduğu cümlelerdir.

Ör: Yaşlı kadın buraya kadar geldi, sizi sordu. (özne ortak)

Ör: Yazın Antalya ya gider, orada gezerdik (özne ve zarf tümlecisi ortak)

Ör: Dün akşama kadar çalıştım, çok yoruludum.

Ör: Her zaman planlı çalışır, başarılı olurdu.

Bağımsız Sıralı Cümle

Ortak bir ögesi bulunmayan ancak aralarındaki ilişkinin anlam yönüyle tamamlandığı cümlelerdir.

Ör: Yağmur durmuştu, yollar çamurdan görünmüyordu.

Ör: Evden sessizce çıktık, sokakta lambalar yanmıyordu.

Ör: Laf çok, icraat yok.

Ör: Horoz ölür, gözü çöplükte kalır.

NOT: Bir cümle yapı bakımından “birleşik”, “bağlı”, “sıralı” olma özelliklerinden yalnızca birine sahip olabilir. Bu tarz bir yapı içinde yer alan cümlelerden her biri de “basit, birleşik, bağlı, sıralı” cümleler olabilir. Bu durumda cümle, anlamı esas alınarak dikkatle tahlil edilmelidir.

Anlamlarına Göre Cümleler

Anlamlarına göre cümleler üçe ayrılır:

Olumlu Cümle

Cümlede yüklem durumundaki eylemin gerçekleştiğini veya yüklem durumundaki varlık ya da kavramın var olduğunu, bulunduğunu bildiren cümlelerdir.

Örnekler: Şiddetli yağışlardan dolayı yol trafiğe kapandı. (Kapanma eylemi gerçekleşti)
Masadaki vazo yere düşüp kırıldı. (Kırılma eylemi gerçekleşti)
Dünkü derste sınıfta yedi sekiz kişi vardı.

Yapı bakımından olumsuz görünen bazı cümleler, anlamca olumludur. Bir cümlede iki olumsuz unsur varsa, cümlenin anlamı olumlu olur. Yapı bakımından olumsuz olan bazı cümleler ise soru yoluyla olumlu bir anlam kazanırlar. “-den başka” kalıbı “değil” edatıyla birlikte cümleyi olumlu yapar ayrıca aynı kalıp soru yoluyla da cümleye olumlu bir anlam kazandırır.

Örnekler Söзlerine önem vermez olur muyum? (önem veriyorum)
Söylediklerini duymuyor değildi. (duyuyordu)

Olumsuz Cümle

Cümlede yüklem durumundaki eylemin gerçekleşmediğini veya yüklem durumundaki varlık ya da kavramın var olmadığını, bulunmadığını bildiren cümlelerdir. “-ma, -me” olumsuzluk eki, “değil” edatı “yok” sözcüğü cümleyi olumsuz yapan unsurlardır.

Örnekler: Sokaklar bugün kalabalık değildi.
Soruların hepsini çözebilen yok.

Yapı bakımından olumlu olan bazı cümleler anlamca olumsuzdur. “ne... ne...” bağlama edatı cümlenin anlamını olumsuz yapar, ayrıca bazen soru eki de olumlu bir cümleye olumsuz anlam kazandırabilir.

Örnekler Senden ayrı kalmaya dayanacak gücüm mü var? (gücüm yok)
Konuklarımız ne yemek yedi ne suyumuzu içti. (yemedi, içmedi)

Soru Cümlesi

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelerdir. Soru cümlesi olumlu da olumsuz da olabilir. Soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları, soru edatları ve soru eki “-mı / -mi”, bir cümleye soru anlamı kazandırır.

Örnekler: Neden coşkun suların sesi gittikçe dindi?
Bu sonbahar sabahının donuk inci rengini nasıl anlatabilirim?
Acaba aklımda yanlış mı kalmış?
Baban yerinde adamdan ne istedin şimdi?

Uygulama

Gülleri özenle içeri taşıdı, saplarını kesti, vazoya yerleştirdi. Kocasının koltuğunda oturup saatlerce gülleri seyretti. Bitmek bilmeyen bir yıl geçti. Yapayalnız hüznü dolu bir yıl...

1. Yukarıdaki parça ve onu oluşturan cümlelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Eksiltili cümle vardır.
- B) Sıralı cümle vardır.
- C) Birden fazla birleşik cümle vardır.
- D) Olumsuz cümle vardır.
- E) Devrik cümle yoktur.

Sevmeyi sanat haline getirenlerin harcıdır sanatı sevmek. Şiir mükemmel bir inceliş, muhteşem bir yüceliştir. Bir çocuğun rüyasız sevinci, bir çiçeğin gözyaşıdır. Toprağın, çimenin kokusudur yağmur sonrası.

2. Yukarıdaki parçada aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- A) Eksiltili cümle
- B) Olumlu cümle
- C) İsim cümlesi
- D) Basit cümle
- E) Girişik birleşik cümle

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisi biçimce olumsuz anlamca olumlu bir cümledir?

- A) Kendime eskiye oranla bir tek adım bile yaklaşamadım.
- B) Saçımın bir tek telini bile tanımıyor değilim.
- C) Kendi doğrularına sınıksız sarılmış bir insandı.
- D) Doğruların gerçekliğinden hiç kuşku duymadı.
- E) Hizmet süresi bittiği halde emekli olmamakta direniyordu.

Kaynakça

- Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri, Arkadaş Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 1999.
- Editör Ceyhun Vedat Uygur, Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Ertuğrul Yaman, Üniversiteler İçin Örnekli-Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2000.